

RECENZJE

ANTONI DĘBIŃSKI, *Kościół i prawo rzymskie*,
Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, ss. 239

Zainteresowania naukowe Antoniego Dębińskiego, profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i kierownika katedry prawa rzymskiego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji tegoż Uniwersytetu, od początku kierowały się w stronę związków prawa rzymskiego z chrześcijaństwem i historią Kościoła. Poprzednie monografie dotyczyły ustawodawstwa karnego rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych (1999) oraz pojęcia *sacrilegium* w prawie rzymskim i jego przemian w okresie chrześcijańskim (1995). Kolejne szczegółowe studia nad historycznymi związkami między *sacrum* a *profanum*, *christianitas* a *romanitas* oraz *imperium* i *sacerdotium* zaowocowały nową książką „Kościół i prawo rzymskie”. Jej ukazanie się stanowi swojego rodzaju wydarzenie naukowe, ponieważ przy licznych przyczynkach badawczych na ten obszerny temat, brakowało dotychczas w polskiej literaturze syntetycznego ujęcia problematyki, interesującej zarówno historyków prawa, romanistów, jak i kanonistów. Tę rolę spełnia właśnie książka Antoniego Dębińskiego.

Na całość składają się trzy obszernie rozdziały: pierwszy to „Obszary wzajemnego przenikania”, drugi – „Pod urokiem prawa rzymskiego” i trzeci: „Dystans pełen respektu”. Już te tytuły trafnie określają charakter wzajemnych historycznych relacji między Kościołem a prawem rzymskim.

Pierwszy obszar to początki chrześcijaństwa w państwie rzymskim i stosunek tworzonego przez jego wyznawców nowego porządku prawnego do obowiązującego prawa rzymskiego II-III w. n.e. Tu autor zauważa odrębność porządku gmin chrześcijańskich, tworzonego

na podstawie ducha Ewangelii a nie na normach prawnych cesarskiego Rzymu.

Decydujące znaczenie dla dalszego rozwoju miał znany edykt mediolański z 313 r. Zmienia się też prawo państwowe, widoczne w Kodeksach Teodozjańskim i Justyniańskim. Teraz ustawodawstwo cesarskie kształtuje organizację i funkcjonowanie Kościoła, a także tworzy podstawy późniejszego prawa kanonicznego. W IV i V wieku Kościół zatem integrował się z kulturą prawną państwa, w ramach którego funkcjonował. Wykorzystywał też cesarskie *leges* do tworzenia kościelnych *canones* i ujednolicania nowego prawa kościelnego – *ius ecclesiasticum*. Do znanej frazy *Ecclesia vivat lege Romana* (z *Lex Ripuaria*) należy jednak, zdaniem autora, podchodzić rozważnie, z uwzględnieniem całej złożoności stosunków między Kościołem a państwem i prawem rzymskim.

Najszerze oddziaływanie prawa rzymskiego na prawo kościoła zachodniego nastąpiło w szczytowej fazie średniowiecza, kiedy to doszło zarówno do renesansu badań nad prawem rzymskim, jak i do powstania prawa kanonicznego jako nowej dyscypliny. Poświęcony tej problematyce rozdział zawiera przedstawienie właśnie rozwoju nauki prawa w średniowieczu oraz recepcji prawa rzymskiego przez Kościół. Wielowiekowa praktyka zapożyczania przez prawo kościelne przepisów i zasad z prawa rzymskiego doprowadziła do tego, że stało się ono źródłem pomocniczym. Dekret *Intelleximus* papieża Lucjusza III o subsydiarnym stosowaniu prawa rzymskiego w prawie kanonicznym, włączony do Dekretalów Grzegorza IX, obowiązywał do wejścia w życie Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. Wprowadzonym w XII-XIII wieku zakazom studium prawa rzymskiego przypisuje autor charakter dyscyplinujących norm wewnątrzkościelnych. Nie były one wyrazem wrogości wobec prawa rzymskiego, lecz miały na celu wzmocnienie studiów teologicznych, słabo konkurujących z bardziej praktycznymi studiami prawa cywilnego.

W rozdziale trzecim dominuje nowożytna problematyka kodyfikacji prawa Kościoła łacińskiego, w szczególności kodeksów prawa kanonicznego z lat 1917 i 1983. Rozpatrywana jest ona nadal z punktu widzenia wpływów prawa rzymskiego, w szczególności w obszarach

systematyki prawa, zasad prawa rzymskiego i reguł prawa kanonicznego, a także definicji i terminologii. Obszernie przedstawiona została ponadto kościelna procedura sądowa, na którą prawo rzymskie „od zawsze” wpływało w istotny sposób. W sumie pozostaje nadal aktualne stwierdzenie papieża Benedykta XV (w bulli *Providentissima Mater Ecclesia* z 1917 r.), że prawo rzymskie jest żywe jako *ratio scripta* i pomnik dawnej mądrości, tak samo jak zachowuje nadal znaczenie zasada *Legista sine canonibus parum valet, canonista sine legibus nihil*. Znajomość prawa rzymskiego pozostaje więc, konkluduje A. Dębiński (s. 160) nadal istotnym narzędziem do poznania porządku prawnego Kościoła łacińskiego oraz przesłanka do rozumienia dziełnictwa, które rozstrzygająco wpłynęło na osiągnięcia i wartości duchowe kultury Europy.

Omawiana książka zawiera ponadto dodatki (*Appendices*), które w wartościowy sposób wzbogacają jej treść. Są to *Regulae iuris z Liber Sextus* Bonifacego VIII (tekst łaciński i polski), *Regule iuris* z Dekretałów Grzegorza IX (również dwujęzycznie), a także interesujące zestawienie tytułów Dekretałów Grzegorza IX z odpowiednimi tytułami justyniańskiego *Corpus Iuris Civilis*. Tu trzeba dodać, że książka w całości opiera się na licznych źródłach, zarówno prawa rzymskiego (według *Corpus Iuris Civilis*), jak i prawa kościelnego. Te ostatnie ukazane są w kontekście historycznego rozwoju: wczesne zbiory pseudoapostolskie, kościelne *canones*, postanowienia soborów i synodów, ujęte następnie w systematyczne zbiory. Ponadto papieskie dekretały oraz listy i instrukcje (ze szczególnym uwzględnieniem listów Grzegorza I). Swoje miejsce zajmują *leges barbarorum* (np. *lex Ribuaria*). Średniowiecze to przede wszystkim *Dictatus papae* Grzegorza VII, który zaowocował ponownym odkryciem zbiorów prawa rzymskiego, ale także rozmaite, bogate zbiory (kolekcje) kanonicznych przepisów prawnych, ukoronowane Dekretem Gracjana. Rozwój nauki przyczynia się z kolei do powstania rozpraw, ułatwiających interpretacje i konkordancje różnych tekstów kościelnych. Wykształciły się bogate gatunki literatury naukowej. Wszystkie powołane w pracy źródła zostały szczegółowo zestawione w wykazy źródeł prawa rzymskiego i kościelnego. Jeśli dołączyć do tego wykaz wykorzysta-

nej literatury, a także indeksy: osób i rzeczowy, to niewątpliwie całość prezentuje dobrze przemyślane i staranne opracowanie podjętej problematyki, zasługujące na wysoką ocenę i uznanie. Z pewnością zyska też spore zainteresowanie czytelników, do których można będzie zaliczyć obszerne kręgi historyków prawa rzymskiego i prawa kanonicznego, zarówno ze sfer naukowych, jak i studentów oraz miłośników kultury antycznej i historii. Warto także podkreślić, iż w dzisiejszej wspólnej Europie wielości kultur, czerpiących z rzymskich i chrześcijańskich korzeni, książka Antoniego Dębińskiego wyraża właśnie taki historyczny i aktualny europejski wymiar nauki.

Marek Kuryłowicz*

TOMASZ GIARO, *Römische Rechtswahrheiten. Ein Gedankenexperiment*. Wydawnictwo Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2007 [Studien zur europäischen Rechtsgeschichte. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für europäische Rechtsgeschichte, Band 219], ss. XII, 767

1. Pierwsza obszerna publikacja Tomasza Giaro na temat kryterium prawdy w dogmatyce prawa rzymskiego ukazała się w 1987 roku (*Dogmatische Wahrheit und Zeitlosigkeit in der römischen Jurisprudenz*, «BIDR» 90 (1987), s. 1-104)¹. Zamierzone wówczas, jeszcze pod kierunkiem profesora Henryka Kupiszewskiego (*Vorwort*, s. VII), badania nad stosowaniem argumentu z prawdy i fałszu (*verum est – falsum est*) przez rzymskich jurystów w uzasadnieniach podejmowanych rozstrzygnięć (a więc jako *ratio decidendi*), rozrosły się z czasem ponad jurysprudencję klasyczną w stronę recypowanego pra-

---

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

¹ Wkrótce potem opublikowany został przez tegoż Autora artykuł: *Prawda i autorytet w jurysprudencji klasycznej* («ZNUJ» 125 (1989), s. 29-50), jeden z nielicznych na ten temat w języku polskim.